

KILLYÉNI ANDRÁS

SPORTÉLET A REFORMKORI KOLOZSVÁRON

**Az ifjú nemes halálát
egy város gyászolta,
közadakozásból
hantjánál a város örök
tiszteletét őrző
síremléket emeltek,
melynek négy síró
oroszlánja őrzi álmát.**

Kolozsvár kultúrtörténete és sporttörténete szorosan összefonódik a 19. században, hiszen ebben az időszakban a város szellemi életének gyors fejlődése megkívánta a testkultúra fejlődését. „A sas csak sast nemzhet” – jegyezte meg Kőváry László egyik sporttörténeti munkájában.¹ Valóban, a 19. századra a kolozsvári sportélet elért arra a pontra, amikor már igény mutatkozott szervezett, mindenki számára nyitott sportéletre.

A 19. század eleji Kolozsvárt a szellemi élet fellendülése jellemezte: megalakult az első színjátszó társaság (1792-ben), majd elkészült az állandó színház, muzsikás egyesület létesült, folyóiratok, lapok jelentek meg, egyesületek, kaszinók, társaságok alakultak. Ez a fejlődés a testkultúrát is igényelte: a polgárság megerősödésével olyan sportéletre volt szükség, amely nyitottabb, nem csak egyes arisztokrata családok udvarában létezik. „Még azt is hozzá kell tennünk, hogy ép lélek, ép test nélkül ezt a szép hazát megszerezni, ezer éven át fenntartani nem lehetett volna, s hogy őseinkről átörökölt sportok kedvelése, gyakorlása és üzése tartotta s tartja fenn a magyart. Mert csak az erős bátor, csak a bátor vitéz. Márpedig vitézséggel szereztük meg ezt az áldott szép hazát, vitézséggel lehet magunknak megtartanunk” – írta Kőváry.²

A 19. századi magyar ifjúság többnyire elpártolt a sporttól, ebben az időszakban lett divatos a külföldön való tanulás, amely nemegyszer az arisztokrata ifjúság pazarlásába csapott

át, hiszen tanulás helyett az európai nagyvárosok kávéházait látogatták, és dorbézoló, pazarló életet éltek. Ennek eredményeként a magyar ifjúság legnagyobb részét nem érdekelte testének nevelése, a rendszeres mozgás, a sport. Dr. Molnár Lajos, az atlétika előfutára, az 1870-es években kifejtette, hogy az ifjúság nevelése rossz, ezért az elkorcsult. Szellemisége gyenge, testben félszeg, erkölcsé romlott; a fiatalság alig egytizede tekinthető a nemzet büszkeségének.

Dr. Molnár érdekes, ma is érvényes megfigyeléseket és adatokat mutat be. Központba helyezi a tanuló ifjakat, és felhívja a figyelmet, hogy a tanügyi rendszer évtizedek óta nem tud belőlük *egész embert* nevelni, mert a tanításban nem párosul a szív és az ész. Megállapítja, hogy a tanárok és szaktanítók öntik a diákba a tudományokat, ezek rétegesen összegyűlnek, de a diákok nem élik át és nem tudják felhasználni ezeket. Annak érdekében, hogy az iskolát befejező fiatal felkészüljön az életre, szükség van a testi fejlesztésre is a szellem ápolása mellett.³

A magyar ifjúság testi képességeinek kérdését Kóváry is felvetette: „a magyaroknak, a magyar ifjúságnak, legalább a múltban, felesleges volt a lelkesítés. A cseh fiú bölcsőjéből a hegedű vagy a virág után nyúl, zenész lesz vagy kertész; mi lész, kérjük a beszélni kezdő magyar csemetét: mit felelne egyebet, mint katonára. A magyar fiú alig jár, már kardot, puskát, csákót kíván, a székely és alföldi fiú lóra kapaszkodik. A sportkedv a vérünkben van. Nemes vérünk Ázsiából hozta. Óseinkről, apáinkról örököltük.”⁴

A magyar történelemben rengeteg példát találhatunk, amely hűen bizonyítja, hogy a magyar vitézek lelkesedtek a sportért: Mátyás király, Toldi, Kinizsi bravúrajai, a magyar tornajátékok, az erdélyi fejedelmek és vitézek mind azt bizonyítják, hogy a magyar ifjú katonaként a nemzet büszkesége volt. Ennek ellenére a 19. század kezdetén az ifjúsági értékek közül hiányzott a bátorság, a versenyszellem, a test erejének fejlesztése, az egészséges életvitel iránti igény.

A reformkori Kolozsváron a magyar sport tradíciója áthatott egy fiatal arisztokrata csoportot, amely hamarosan lefektette a modern kolozsvári sportélet alapjait. Példaképek voltak a kolozsváriak számára, a sport iránti szeretetüket sportintézményekre, a sport népszerűsítésére áldozták, munkásságuk eredményeként a kolozsvári ifjúság is hamarosan úzni kezdte a vívást, az úszást, a csicsonkázást vagy a lovaglást. A kolozsvári ifjúság első „sportbizonyítványa” a negyvennyolcas forradalom volt, ahol a főleg kolozsvári diákokból és ifjakból álló XI. vörössipkás zászlóalj bátorságával, áldozataival és önfeláldozásával szolgálta a forradalom eszményeit.

Napóleon oroszországi hadjárata után egy fiatal, Milánó közeléből származó katona, Gaetano Biasini fogságba került. Ez a fiatalember szabadulása után Bécsben szeretett volna vívóiskolát nyitni, de időközben megismerkedett gróf Bélydy Ferencsel, a fiatal erdélyi mágnással, aki Kolozsvárra „csalta”, és ösztönzésére 1818-ban Biasini megnyitotta vívótermét a Redout (mai Néprajzi Múzeum épülete) egyik termében. Gaetano Biasininek sikerült megszerettetnie a vívást az „előkelő erdélyi ifjúsággal”; nála vívtak olyan jeles személyiségek, mint gróf Kendeffy Ádám, az erdélyi reformmozgalom kiemelkedő alakja, báró Jósika Lajos vagy gróf Bélydy Ferenc, de rendszeresen látogatta vívótermét a fiatal zsidói nemes és sportember, Wesselényi Miklós is.⁵

Wesselényi jó barátja, a fiatal köznemes Bölöni Farkas Sándor felismerte az intézet fontosságát, és közbenjárására 1824-től az intézet nyilvánossá vált. A nyilvános vívóintézet jelentős sikernek számított a kolozsváriak számára, hi-

szen egy évvel megelőzte a, Széchenyi által alapított pesti Nemzeti Vívóiskola megnyitóját. A vívómester pedig ki más lehetett volna, mint maga Biasini Kajetán?

Bölöni Farkas Sándor belátta, hogy a Vívóiskolának meg kellene nyitnia kapuit a szegényebb, de tehetséges ifjak előtt is. Az ő nagy érdeme, hogy 1834-ben pesti példára az intézet részvénytársasággá alakult: 400 rénes forint értékű részvényeket bocsátottak ki, melyeket 26 alapító köznemes vásárolt meg. A befolyt összeget – 10 400 forintot – banki letétbe helyezték, az éves kamatból pedig vívómestert fizettek, valamint rendszeresen újították a felszerelést. Emellett minden alapító ajánlhatott egy fiatal, szegény diákot, aki ingyen tanulhatott vívni, így 1834-től 20 tehetséges ifjú részesült „ösztöndíjban” az intézetben. Íme a közteherviselés egyik szép példája Kolozsvár történetéből.

A Bölöni Farkas által szerkesztett alapszabályban az állt, hogy „a Kolozsvárt folyamatban levő nemzeti vívóiskola állandó alapítására ígérek és fizetni tartozom 400, azaz négyszáz rforintokat ezüstpénzben; ezen alapítványommal főképpen oda célozván, hogy a vívóiskola Kolozsvárt örökre alapíttassék s annak hasznáiban azok is részesedhessenek, kiknek vagytonbeli helyezetek nem engedi, hogy az intézetbe mint alapítók vagy részvényesek beléphessenek. Mire nézve mihelyt e célra több alapítók is legalább 10 000 forint alapítványt aláírnak, s ennek esztendei 600 rforint kamatjával az intézet állandó folyamatja bátorságosítva leszen, hatalmában álljon a vívóiskola igazgatóságának esztendőnként 20 ifjat nevezni ki, kik az intézetben ingyen tanulhassanak; fő szabályul tartván maga előtt az igazgatóság, hogy az olyatén vagyontalan kiválasztandó ifjak mindenek felett magyarul tudjanak s ismeretes jó erkölcsűek legyenek.”⁶

Az alapítók között gróf Kendeffy Ádám, báró Jósika Lajos és Wesselényi Miklós mellett olyan neves személyiségeket találunk, mint gróf Bethlen Domokos, Erdély egyik leggazdagabb nemese, az utolsó iktári Bethlen vagy gróf Mikes János, az erdélyi művészeti élet vezéralakja. A KAC 1890-es évkönyve szerint „az iskola legalább a tanulók részére déli 12 órakor volt, főurak jelenlétében. Amint Biasini ajkán az en garde elhangzott, a helyzet komolysága minden arcra kiült. Villámgyorsan folyt minden. S csak mikor a pour la dame elhangzott, nyerte vissza minden arc kedélyét.”⁷

Az „első alapító” megtisztelő címet a lelkes ügyintéző, Kendeffy Ádám kapta. Munkája gyümölcseit sajnos csak rövid ideig élvezhette: az „all-round” sportemberként is ismert egykori református kollégiumi diákot 1834. február 3-án „szívszélhűdés érte, és hamarosan elszállt nemes lelke”. Az *Erdélyi Híradó* február 4-ei számában ekképp számolt be a Kendeffy család utolsó férfi tagjának haláláról: „a közjótól lelkesedett egyenes, tiszta lelkű, erős, tántoríthatatlan akaratú gróf Kendeffy Ádám minden jónak méltó bánatára nincs többé”. Az ifjú nemes halálát egy város gyászolta, közadakozásból hantjánál a város örök tiszteletét őrző síremléket emeltek, melynek négy síró oroszlánja őrzi álmát.⁸

1835-ben Biasini visszavonult. A megüresedett vívómesteri állást hamarosan fia, Domokos vette át, azonban apja sikeres üzleti élete a fiatal mestert is elvonta a sporttól, így a negyvenes évek elején Uzoni Antal, majd pedig Helmreich Jakab vállalta el a vívás oktatását.

A negyvenes évek elején – magánéleti problémái miatt – Wesselényi is eltávolodott az intézménytől. 1842. február 2-án, egy nap híján nyolc évre barátja halála után Bölöni Farkas Sándor is eltávozott az élők sorából. Temetésén országgyűlési képviselők, követek, a vívóintézet tanítványai, „igen nagy számú minden rangúak részt vettek”. A temetési szertartást Kriza János (későbbi unitárius püspök) tartot-

ta. Végredeletében Bölöni 961 kötetből álló könyvtárát, térképeit, kéziratgyűjteményét egykori iskolájára, az Unitárius Kollégium könyvtárára hagyta.

A negyvenes években többször is megváltoztatták a vívóiskola helyét: a Redout-ból először a Tivoliba (a Szentegyház utca Bánffy-palota felőli saroképülete) költözött, később Bethlen Domokos házában működött, majd újra a Tivoli adott otthont az iskolának.

Bölöni Farkas Sándor helyét az intézet élén báró Bornemissza János foglalta el, az egyesület pedig tovább gyarapodott, az 1848-as forradalom kitörése előtt már 15 500 forint tőkével rendelkezett. A nehéz időket a szabadságharc hozta: „Szabadságharcunk kitörésével elnéptelenedik az intézet. Az idősebb növendékek felcsapnak Kossuth-huszárnak, vörös sipkásnak, s most már szent küzdelemben tettek tanúságot, hogy nemcsak a vívóteremben, de a szabadban, a csatatéren is pompásan forgatják a kardot, hogy ott is helyén van a szívök” – írta dr. Mező Ferenc.⁹

A forradalom kitörésekor nem létezett szervezett, nemzeti hadsereg. A Batthyány-kormány elhatározta, hogy önkéntes nemzetőrséget állít fel. A nemzetőr alakulatok később a honvédség részét képezték, és honvéd zászlóaljja alakultak át. A viadaliskola akkori elnöke, gróf Mikes János példát mutatva beállt a magyar hadseregbe, és nemzetőr főparancsnok lett. A kolozsvári vívóélet képviselői közül gróf Bélydy Ferenc szebeni kormánybiztos volt a forradalom idején. Fontos szerepet töltött be a szabadságharcban gróf Bethlen Farkas (a Viadaliskola látogatója és alapító részvényese) is, akit Erdély-részi postaügyi igazgatónak neveztek ki.

Kolozsváron 1848 őszén megalakult a XI. zászlóalj, elsősorban a kolozsvári diákokból. A kolozsvári ifjúság ünnepelte a forradalom kitörését, és beiratkozott a helyi zászlóaljba. A Református Kollégium felsőbb osztályos diákjai például az 1848-as szeptemberi iskolakezdés után együttesen beálltak a honvédségbe a XI. zászlóalj önkénteseiként.

A szabadságharc iránti lelkesedést, a szabadságharcban való részvétel iránti vágyat Kőváry László ekképp írta le: „a 48-ra létrehozott szellem Kolozsvárt magva lett a Kossuth-huszároknak, a veres sipkával kitüntetett XI. zászlóaljnak. Megteremtette azt a szellemet, hogy amíg tűzbe nem jöttünk, az apa így szólt fiához: ha te nem mégy, megyek én, s aztán ketten is mentek.”¹⁰

A reformkori sporttörekvések, valamint az ebben a korban elért eredmények meghatározták a kolozsvári sportélet későbbi fejlődését. Ez a korszak napjainkig példa a sportéletbeli összefogásra, példamutatásra, a sportértékek iránti elkötelezettségre. Elődeink sport iránti rajongása és példamutató élete azonban nem csupán követendő, hanem egyszersmind bizonyíték arra, hogy az együttes összefogás és a közös cél felismerése biztos közös sikert jelent. A fáradságot nem ismerő munka gyümölcsei szilárd alapot jelentettek, amelyre a következő korok építhettek és építettek is.

(2006)

■ JEGYZETEK

1. Kőváry László: *Testedző intézmények múltja Kolozsvárt*. Kvár, 1897.
2. Uo.
3. Dr. Molnár Lajos: *Athletika*. Bp., 1875.
4. Kőváry: i. m.
5. Dr. Mező Ferenc: *A kolozsvári Viadaliskola*. Testnevelés 1937. április.
6. Dr. Siklóssy László: *A magyar sport ezer éve*. II. 1928.
7. A Kolozsvári Athletikai Club II. évkönyve. (Szerk. Kuszko István.) 1888.
8. Dr. Mező: i. m.
9. Uo.
10. Kőváry: i.m.